

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نکات مهم اصول فقه

بر اساس مطالب کتاب اصول فقه کاربردی (دوره ۳
جلدی) از استادان حسین قافی و دکتر سعید شریعتی
فرانی و مبانی استنباط حقوق اسلامی از مرحوم دکتر
ابوالحسن محمدی

ویژه داوطلبان آزمونهای ورودی

**وکالت دادگستری - قضاوت
کارشناسی ارشد حقوق خانواده و
الهیات و معارف اسلامی**

مؤلف: سید محمدباقر حسینی

بهار ۱۳۹۶

سرشناسه	: حسینی، سیدمحمدباقر، ۱۳۶۱ -
عنوان و نام پدیدآور	: نکات مهم اصول فقه بر اساس مطالب کتاب اصول فقه کاربردی (دوره ۳ جلدی) از استادان حسین قافی و دکتر سعید شریعتی فرانی و مبانی استنباط حقوق اسلامی از مرحوم دکتر ابوالحسن محمدی... / مولف سیدمحمدباقر حسینی.
مشخصات نشر	: شیراز: گنج علم، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۷ص: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۹۷۶۱۱-۰-۴
وضعیت فهرست نویسی:	: فیبا
یادداشت	: کتاب حاضر برگرفته از دو کتاب "اصول فقه کاربردی" اثر حسین قافی، سعید شریعتی و "مبانی استنباط حقوق اسلامی، یا، اصول فقه" تألیف ابوالحسن محمدی است.
عنوان دیگر	: اصول فقه کاربردی.
عنوان دیگر	: مبانی استنباط حقوق اسلامی، یا، اصول فقه.
موضوع	: اصول فقه -- راهنمای آموزشی(عالی)
موضوع	: Islamic law -- Interpretation and construction -- Study and teaching (Higher)
شناسه افزوده	: قافی، حسین . اصول فقه کاربردی
شناسه افزوده	: شریعتی، سعید . اصول فقه کاربردی
شناسه افزوده	: محمدی، ابوالحسن ، ۱۳۱۱- . مبانی استنباط حقوق اسلامی ، یا ، اصول فقه
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ن ۴۶۸ ح / ۱۵۵ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۳۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۶۸۸۱۵۳

نکات مهم اصول فقه - سید محمدباقر حسینی

ناشر : گنج علم
چاپ اول: بهار ۱۳۹۶
ویراستار : مهندس شهرام کرمی و مهندس علی اکبر نکوفر
صفحه آرا : لیلا بعاج زاده
طراح جلد : مریم مظفری
شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه
قیمت : ۲۰۰۰۰ تومان

«کلیه ی حقوق چاپ و نشر محفوظ و متعلق به ناشر است.»

آدرس : شیراز- پارامونت، ابتدای خ قصر دشت، کوچه ۱، پلاک ۱ انتشارات گنج علم

تلفن : ۰۷۱۳۲۳۰۴۰۱۷

این اثر، مشمول قانون حمایت مولفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است. هر کسی تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مولف (ناشر) نشر یا پخش و عرضه کند، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

دانشجوی گرامی

حضور در کلاسهای موسسه آموزش عالی فاضل بدلیل حل مسائل متنوع، ارتباط زنده و دو طرفه بین دانشجو و استاد، قرار گرفتن در جو کنکور، ایجاد انگیزه رقابت، رفع اشکالات دانشجو و آزمونهای کلاسی که ضمن آن از میزان آمادگی خود مطلع می شوید انتخابی است که نمی توان آنرا با مطالعه یک یا چند کتاب مقایسه کرد.

شرکت در کنکورهای هماهنگ کشوری موسسه آموزش عالی فاضل به شما این امکان را می دهد که جایگاه واقعی خود را در رتبه بندی کشوری بیابید چرا که علاج واقعه قبل از وقوع باید کرد.

به نام هستی بخش رهنا

بمهر عمر بندارم سراز این خار مستی	که هنوز من نبودم که تو در دلم نشستی
تو نه مثل آفتابی که حضور و غیبت افتد	دگر آن روزند و آیند و تو همچنان که هستی
چه حکایت از فراق که نداشتیم و لیکن	تو چو روی باز کردی در ماجرا بستی
نظری به دوستان کن که هزار بار از آن به	که تخیلی نویسی و هدیتی فرستی
دل در دمندار که اسیر توست یارا	به وصال مرهبی نه چو به انتظار خستی
نه عجب که قلب دشمن شکنی به روزیجا	تو که قلب دوستان را به مفارقت سنگستی
برو ای فقیه دانا به خدای بخش مارا	تو زهد و پارسایی من و عاشقی و مستی
دل هوشمند باید که به دلبری سپاری	که چو قبله است باشد به از آن که خود پرستی
چو ز نام بخت و دولت نه به دست جعد باشد	چه کنند اگر ز بونی نکنند و زیر دستی
گله از فراق یاران و خنای روزگار آن	نه طریق توست سعدی کم خویش گسرو رستی

سعدی شیرازی

اثر حاضر و شعر شیخ اجل را به عزت برادر بزرگوار و مهربانی خواهر عزیزم تقدیم می نمایم.

مقدمه مؤلف

خدای را شاکرم که توفیق آن داد تا خدمتی ناچیز به جامعه فقهی و حقوقی کشور عرضه نمایم. علم اصول فقه از پربرترین علوم دوران اسلامی می‌باشد و در طول سالیان، تألیفات بسیار ارزنده در این زمینه نگارش یافته که همواره راهنمای فقها و حقوقدانان در درک مسائل فقهی و حقوقی و تقویت‌کننده قدرت استدلال آنان بوده است. وکلای برجسته‌ی کشور همگی متفق‌القولند که تسلط بر علم اصول فقه، اهرم قدرت و عامل پیروزی یک وکیل دادگستری در محاکم است. اشراف بر این علم می‌تواند منجر به نظم‌دهی اطلاعات حجیم و پیچیده‌ی موجود در ذهن یک وکیل دادگستری گردد و او را در سخت‌ترین شرایط یاری رساند.

همانگونه که می‌دانیم درس اصول فقه از جمله منابع اصلی آزمون ورودی پرتنش وکالت است و هرچند که ضریب این درس از سایر دروس منبع، پایین‌تر است اما دشواری مباحث و عدم تسلط اکثر شرکت‌کنندگان در آزمون نسبت به آن، اقبال قبولی کسانی را که برای یادگیری درست این علم سرمایه‌گذاری می‌کنند با افزایش تراز نهایی داوطلب، دو چندان می‌نماید.

تاکنون تألیفات بسیاری در این زمینه به رشته تحریر درآمده است اما متأسفانه اکثر این آثار بدون توجه به وضعیت خاص متقاضیان آزمون وکالت نگاشته شده است. لذا در این اثر سعی گردیده است که بهترین و مناسب‌ترین روش آموزش و مطالعه درس اصول فقه طراحی گردد و مباحث به اندازه‌ای ساده و روان شود که مخاطب از خواندن آن دچار خستگی ناشی از نقل مطالب نگردد. دو منبع اصلی درس اصول فقه برای آزمون ورودی وکالت یعنی کتاب «مبانی استنباط حقوق اسلامی» تألیف دکتر ابوالحسن محمدی و نیز کتاب «اصول فقه کاربردی - دوره ۳ جلدی» تألیف آقایان حسین قافی و سعید شریعتی، منابع اصلی نگارنده در تألیف اثر حاضر می‌باشد و البته پیکره اصلی کتاب حاضر در تنظیم مطالب، تقسیم بندی‌ها و نمودارها، کتاب اصول فقه کاربردی (دوره ۳ جلدی) است که به لحاظ اهمیت آزمون آن، مخصوصاً در سالهای اخیر، بطور ویژه و در بیشتر موارد، عین‌المتن آن مورد استفاده قرار گرفته است.

از آنجایی که کتاب سه جلدی ارزشمند اصول فقه کاربردی به دلیل حجیم بودن و فرصت اندک، گاهی مورد استقبال متقاضیان قرار نگرفته، موسسه آموزش عالی فاضل شیراز به وسیله مولفین (حوریا سجادی و سیدمحمدباقر حسینی) و ویراستاری عباس تنده مروست، کتابی در زمینه اصول فقه تالیف نموده که حاوی مطالب آزمون دوره سه جلدی اصول فقه کاربردی و مبانی استنباط حقوق اسلامی می‌باشد. کتاب مذکور، علاوه بر بیان و شرح موضوعات لازم جهت آزمون وکالت، نکات و مثال‌ها و نمودارها و تقسیم بندی و تفکیک‌های ضروری را شامل است. هم‌اکنون بر آن شدیم کتاب نکات مهم اصول فقه که حاوی نکات اصلی و آزمون‌ی درس اصول فقه بوده با حجم کمتر از کتاب درس، جهت مرور مطالب در ماهها

و روزهای نزدیک زمان آزمون وکالت تالیف گردیده تا دانشجویان و داوطلبین در فرصتی کوتاه، امکان یابند مباحثی را که سابقاً در کتاب درس، با شرح و تفصیل و مثال خوانده اند در قالب نکات و به صورت مختصر، تثبیت نموده و تسلط یابند.

امید است که با اتکال به خداوند متعال و یاری حضرت ولی عصر(عج)، داوطلبین عزیز با مطالعه این کتاب(البته بعد از کتاب درس اصول فقه فاضل)، مباحث و موضوعات کلیدی آزمون را در اندک زمانی تثبیت نموده و نهایت بهره وری از آن را در آزمون وکالت داشته باشند. مؤلف، پیشنهادات راهبردی و مفید شما خوانندگان محترم جهت مطلوبیت بیشتر کتاب حاضر را با اشتیاق پذیراست.

موفق باشید
سید محمدباقر حسینی
بهار ۱۳۹۶

فهرست مطالب

فصل اول: الفاظ

گفتار اول: وضع الفاظ.....	۱
گفتار دوم: اوامر.....	۱۲
گفتار سوم: نواهی.....	۲۲
گفتار چهارم: مفهوم و منطوق.....	۲۷
گفتار پنجم: عام و خاص.....	۴۲
گفتار ششم: مطلق و مقید.....	۵۷
گفتار هفتم: مجمل و مبین.....	۷۱

فصل دوم: ادله استنباط احکام

گفتار اول: قرآن.....	۷۷
گفتار دوم: سنت.....	۷۹
گفتار سوم: اجماع.....	۸۲
گفتار چهارم: قیاس.....	۸۴
گفتار پنجم: عقل.....	۹۴
گفتار ششم: بررسی چند قاعده.....	۱۰۶

فصل سوم: دلیل، اماره و اصل

فصل چهارم: اصول عملیه

گفتار اول: اصول عملیه.....	۱۲۰
گفتار دوم: اصل برائت.....	۱۲۴
گفتار سوم: اصل تخییر.....	۱۳۲

۱۳۴	گفتار چهارم: اصل احتیاط
۱۴۲	گفتار پنجم: اصل استصحاب
۱۵۹	گفتار ششم: صور تعارض بین قاعده ها با استصحاب
۱۶۴	فصل پنجم: تعارض ادله

فصل اول: الفاظ

گفتار اول: وضع الفاظ

نکته ۱: به قرار دادن الفاظ و کلمات برای رساندن معانی و مفاهیم وضع می گویند.

ارکان وضع }
واضع: مقام و مرجعی که به وضع لفظ پرداخته اند.
موضوع: لفظی را که برای دلالت بر معنا قرار داده شده است.
موضوع له: معنایی را که لفظ برای دلالت بر آن قرار داده شده است.

نکته ۲: اقسام وضع، به شرح زیر است:

اقسام وضع لفظ }
۱. وضع تعیینی یا تخصیصی } صریح
۲. وضع تعیینی یا تخصیصی } ضمنی

۱. **وضع تعیینی (تخصیصی):** قراردادن لفظی در برابر معنایی مشخص توسط واضع. وضع تعیینی، برآمده از اراده فرد یا افراد خاص است. یعنی فرد یا افرادی به صورت آگاهانه برای انتقال یک مفهوم یا اشاره به فرد، شیء یا مکان خاص، لفظی را برگزیده اند.

اقسام وضع تعیینی:

الف) **وضع تعیینی صریح:** حالتی است که واضع مشخص، هنگام وضع کردن یک لفظ برای یک معنا، معنای آن لفظ را صریحاً بیان می کند. تعاریف موجود در قانون، از این قسم وضع است.
ب) **وضع تعیینی ضمنی:** حالتی است که واضع با بیان شرایط یا آثار و احکام یا مصادیق یک لفظ، معنای لفظ را به ما بفهماند ولی صراحتاً تعریفی از لفظ ارائه نکند.

..... نکات مهم اصول فقه

جز به عنوان ولایت یا وصایت یا وکالت نافذ نیست ... « - مصداق کدام گزینه است؟ ابتدا می‌گوئیم لفظ «نافذ نیست» هر چند در این ماده، تنها یک معنا دارد اما در خارج از این ماده، این لفظ، دو معنا دارد: غیرنافذ و باطل. از این رو لفظ «نافذ نیست» نص نیست و بیش از یک احتمال معنایی دارد. از آنجا که دو معنای فوق‌الذکر (غیرنافذ بودن و باطل بودن) به طور مساوی از لفظ «نافذ نیست» فهمیده نمی‌شود و معنای راجح و بیشتر آن، غیرنافذ بودن است و معنای مرجوح و کمتر آن، باطل بودن است و در این ماده، احتمال راجح آن، مدنظر است لذا لفظ «نافذ نیست» در ماده ۲۴۷ ق.م.م.تالی برای لفظ ظاهر است.

نکته ۱۹۷:

تعریف مبین: مبین، لفظ یا عبارتی است که معنای آن روشن باشد و ابهامی در آن نباشد. کلمه یا جمله ای که دلالت آن بر مراد قانونگذار **قطعی (نص) یا ظنی (ظاهر)** باشد.

نکته ۱۹۸:

نص: کلمه یا کلامی است که معنای آن معلوم باشد و احتمال معنای دیگری نداشته باشد. به بیان دیگر کلمه یا جمله ای است که دلالت بر مراد قانونگذار **قطعی** است و هیچ احتمال معنایی دیگری در آن نمی‌رود.

نکته ۱۹۹:

ظاهر: کلمه یا کلامی است که معنای آن معلوم باشد و احتمال معنای دیگر هم داشته باشد ولی آن احتمال ضعیف و مرجوح باشد. به عبارت دیگر اگر کلمه یا جمله ای است که دلالت آن بر مراد قانونگذار **ظنی** است یعنی مراد آن عرفاً معلوم است هر چند احتمال معنای دیگری هم در آن برود که معنای مرجوح است آن را ظاهر می‌گویند.

نکته ۲۰۰:

مجمّل: کلمه یا کلامی است که معنای آن معلوم نبوده بلکه مردّد میان دو یا چند احتمال باشد و ندانیم که گوینده کدام یک را خواسته است.

..... نکات مهم اصول فقه

۴. کاربرد عقل در نفی احکام. در این کاربرد هرگاه در مورد خاصی، دلیل کافی بر وجود تکلیفی از ناحیه شارع وجود نداشته باشد و در نتیجه اصل وجود تکلیف مورد تردید باشد، عقل به حکم قاعده ی «قبح عقاب بلا بیان» وجود تکلیف را در ظاهر منتفی دانسته و حکم به براءت می کند.

نکته ۲۵۳:

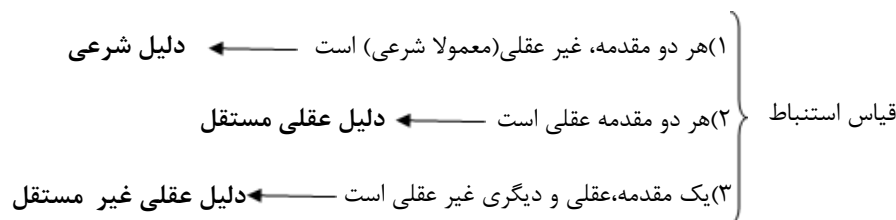
اقسام دلیل عقلی:

۱. **مستقلات عقلی:** ادراک مستقلی است بدون توجه به خطاب شرع؛ به عبارت ساده تر احکامی که عقل بطور مستقل از شرع و بدون بهره گیری از مقدمات شرعی، آنها را صادر می کند. «مستقلات عقلی از دو مقدمه (صغری و کبری) تشکیل می شود که هر دو مقدمه عقلی است: حکم عقل به حُسن یا قُبْح ذاتی برخی افعال (صغری) و حکم عقل به ملازمه میان حکم عقل و شرع (کبری). (همان، ص ۱۵۲).

۲. **غیر مستقلات عقلی:** هر گاه برای رسیدن به حکم شرعی، یک قیاس منطقی تشکیل شود که تنها یکی از مقدمات آن (کبرا) عقلی و مقدمه دیگر (صغرا) غیر عقلی باشد آن را دلیل غیرمستقل عقلی می گویند. مهم ترین مسائلی که اصولیان در باب غیرمستقلات عقلی مطرح می کنند عبارت است از: مقدمه واجب، دلالت نهی بر فساد، مسئله ضد، اجتماع امر و نهی و مسئله اجزاء (همان).

نکته ۲۵۴:

برای اثبات احکام شرعی هم به تشکیل قیاس منطقی نیازمندیم. گزاره هایی که به عنوان صغرا و کبرا در هر قیاس استنباط مورد حکم قرار می گیرد، ممکن است از عقل یا غیر عقل گرفته شده باشد. بر این اساس سه صورت مختلف قابل تصور است:

فصل چهارم: اصول عملیه

گفتار اول: کلیات اصول عملیه

نکته ۳۳۵:

مراد از اصول عملیه، اصول و قواعدی کلی است که در فرض شک و جهل به واقع، برای رفع حالت تحیر و سرگردانی استفاده می شود. در استنباط احکام شرعی هرگاه دلیل معتبری بر یک حکم شرعی یافت نشود، مجتهدان به کمک اصول عملیه وظیفه عملی مکلف را بدست می آورند و حکم ظاهری موضوع را استنباط می کنند.

نکته ۳۳۶:

مهمترین اصول عملیه عبارتند از براءت، استصحاب، احتیاط (اشتغال) و تخییر. اصول دیگر مانند اصله اللزوم و اصله الصحه در صورتی که آن را اصل بدانیم (نه اماره) جزو اصول عملیه هستند.

نکته ۳۳۷:

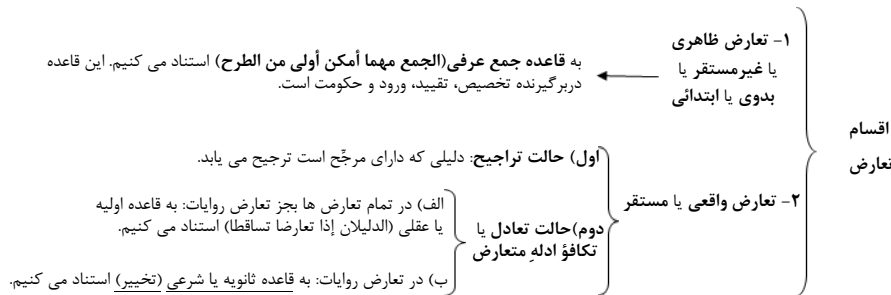
موضوع همه این اصول شک است یعنی در هنگامی سراغ اصول عملیه می رویم که شک داشته باشیم. ظن غیر معتبر (مانند ظن حاصل از خبر واحد غیر حجت یا قیاس) و وهم نیز در حکم شک است. در نتیجه در هنگام شک یا ظن غیر معتبر یا وهم، به اصول عملیه مراجعه می کنیم.

فصل پنجم: تعارض ادله

نکته ۴۶۴:

تعریف تعارض: حالت تنافی و ناسازگاری (اعم از تنافی ذاتی به صورت تناقض یا تضاد و یا تنافی عارضی) بین مدلول دو یا چند دلیل (دلیل به معنی عام که شامل دلیل قطعی، دلیل ظنی و اصول عملیه می شود) در مرحله جعل و قانونگذاری و تشریح (وضع و انشاء).

نکته ۴۶۵:

نکته ۴۶۶:

نمودار زیر در خصوص اقسام تنافی (تنافی ذاتی و تنافی عارضی) از جلد سوم کتاب اصول فقه کاربردی، صفحات ۱۳۵، ۱۳۶ و ۱۳۹ ترسیم می شود:

